

София, 1944 г.

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ



ГЬОРЧЕ ПЕТРОВЪ



ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЬ



Редакторъ: КИРИЛЪ ХРИСТОВЪ — СОВИЧАНОВЪ

Редакция и администрация: ул. „Пиротъ“ № 5, телеф. 2-19-32 — Чекова смѣтка 52-21

Абонаментъ 150 лв., за Европа—250 лв., за Америка—3 долара. Отдѣленъ брой 15 лв.

Списанието е одобрено отъ Министерството на Народ. Просвѣщение съ окръжно № 40,350 отъ 28. XI. 1923 г.

Къмъ г. г. абонатитѣ

Илюстрация „Илинденъ“ вече навлѣзе въ своята XVI годишнина

Въ 151 книги до сега списанието ни е дало материалъ, отъ който нѣкога учени и историци ще се удивляватъ, ще се удивляватъ отъ подвизитѣ извършени отъ отдѣлни лица и групи, отъ цѣлото българско население на Македоня, а цѣлиятъ български народъ ще се гордѣе отъ себеотрицанието и готовността на поробената частъ отъ българския народъ да се жертвува заради своята свобода.

Не бѣше лесенъ изминатиятъ пѣтъ. Ролята, която изигра В. М. О. Р. О. е славна, неповторима: отъ македонския ратай-робъ тя създаде велики хора, борци, които облѣкоха въ слава българското име: съ пълно презрение на блага и тихъ семеенъ животъ тѣ се хвърлиха въ борбата, която раздруса изъ основи вѣковната тирания и доведе свободата на поробената страна.

Поробениятъ българинъ не лесно бѣ свилъ вратъ и се подчини на вражеското иго. Въ всѣки периодъ отъ 3—4 десетилѣтия на робството си той прави опити да отхвърли чуждо иго, но възстание като това отъ Илинденъ и Преображение на 1903 г. не се е сбѣждало нито по организация и трайност, нито по дадени жертви и постигнати резултати.

И ако самото възстание не ни доведе до окончателния резултатъ, то се дължи на препятствията, които се изпречиха на пѣтя му отъ исконнитѣ врагове на нашия народъ.

И главнитѣ дейци на това вдличаво дѣло сте вие, драги илинденци. Всѣки отъ васъ съ своята преданостъ и безпредѣлна любовъ къмъ родната земя допринесе по нѣщо за нейното величие. И всѣки отъ васъ носи въ душата си скъпи спомени отъ величавата борба. Всѣки отъ васъ е билъ готовъ да жертвува животъ и имотъ, да жертвува живота и имота на своитѣ близки и да се хвърли въ борбата заради своята родина. Вие бѣхте духъ и воля, вие бѣхте жреци въ свещенъ храмъ народенъ — всепреданно му служихте и само заради това Богъ благослови вашия подвигъ.

Да събере споменитѣ за готовностъ и саможертва на действующитѣ лица, тази е целта на илюстрация „Илинденъ“. Илинденци вече единъ по единъ си отиватъ. 41 години отъ тогава! Всички до единъ сж на преклонна възраст. Да не влѣзе въ гроба си нито единъ, безъ да е оставилъ за поколѣнията своята любовъ и мъжа, своитѣ страдания и жертви, страданията и жертвитѣ на своитѣ другари заради свободата на своята родна земя. Да оставимъ тѣзи спомени — тѣ сж ценни. Тѣ сж злато и елмазъ и ще красятъ и ще свѣтятъ въ бѣдещето. Тѣ ще служатъ за пѣтеводна звѣзда на поколѣнията. Да не оставимъ последнитѣ да се лутатъ по нови пѣтища, по пѣтища на користъ и материални интереси. Нека знаатъ тѣ, че нѣма по ценно отъ свободата, че народъ безъ свобода и свое царство е стадо обречено на поглъщане отъ други по-силни, че България е единствената, която може да гарантира развитието и благополучието на българския народъ, че свободата е светиня, която може да се запази само съ честна служба, съ себеотдайностъ.

Вие, скъпи наши другари, сте скромни, прекалено много скромни. Вие сте и неучи, неопитни и това, може би, е спѣвало вашитѣ намѣрения и желаниа да дадете изразъ на вашето свещенодействие за величието на родината. Но това не трѣбва да бѣде така, неопитността да не ви стрѣска. Всѣки грамотенъ може и е длъженъ да остави това, което го е движило презъ младинитѣ му къмъ велики подвизи. Редакцията отъ своя страна ще подреди материала и ще му даде гласностъ. Това тя счита за свой свещенъ дългъ: тази е целта на списанието, което сега и въ бѣдеще ще се чете съ наслада, съ удивление и гордостъ. И да се не отлага това: днитѣ сж лукави и не се знае утрешниятъ день какво ни носи. Клели сме се, работили сме презъ цѣлия си животъ за отечеството. Да не издѣхне никой отъ насъ, безъ да е изпълнилъ своя дългъ до край.

Редакцията

Последни минути

Умирам! Да живее Македония! Ударен съм в кръста през гръбнака! — извика Ничо и се просна неподвижен.

— Ела при насъ.

— „Не мога.“

— Придружи ни само 20 — 30 крачки от там и ще те носим на ръце, на носилка; — му заяви войводата Петър Ацев.

„Излишни сж всъщност грижи за мене, но грижи се за другарите ти и за себе си, азъ скоро ще склопя очи за винаги. Пожелавамъ ви за сега спасение отъ това тежко положение.“

Цѣлунахъ го по умното му чело и се сбогувахме. Лицето му бѣше посинѣло вече, студенина бѣ почнала да го покрива. Той бѣше силенъ характеръ, но болките му бѣха голѣми. Тежко дишаше. Не охна вече.

Коце отъ Велмеви (Демир-Хисарско), млад, храбро момче, ми събщи, че Ничо настоялъ да го застреля.

Казахъ му да го покани да стане и прикри-

вайки го да дойдатъ до менъ — азъ бѣхъ на 20 крачки надъ тѣхъ.

— Не може да се мръдне и едва приказва, нищо не му се разбира, — каза Коце.

Позволихъ му да изпълни желанието му. Коце се прекръсти, извади револвера му и го запита къде иска да го удари.

Ничо посочи челото си.

Коце го помоли да му прости и да си затвори очите. Но Ничо смѣло му каза. — „Не бой се отъ нищо и пускай куршума право въ челото!“

Сбогуваха се!

Ничо каза последните си думи, но Коце не ги разбра. И пусна куршума право въ челото му. Смъртта моментално настъпи.

Така завърши своя буренъ революционенъ животъ Никола Димевъ Каранджуловъ, отъ Прилепъ, единъ отъ найинтелигентнитѣ, упоритѣ и прямѣ деятели въ редовете на В. М. О. Р. О. презъ м. VI. 1904 г. при Цървени стени между Селце и Кокре на пътъ за Морихово.

Ревизионната чета въ Битолския револ. окръгъ.

7

Въ Прилепска и Крушовска революционни околии

(Продължение отъ кн. X. — 150)

На 16. X. 1902 г. денувахме въ с. Никодимъ, ведно съ Прилепската чета подъ воеводството на Петър Ацевъ. Още въ Неготино знаехме за срещата ни въ това село. Петър Ацевъ бѣше дошелъ предишната нощъ съ четата си и бѣхме сюрпризирани съ радушно посрещане.

По статута на В. М. О. Р. О. Прилепскиятъ окол. районъ се числѣше къмъ Битолския револ. окръгъ. Поради това ние се почувствувахме обладани и отъ мисълта за благополучно постигната вече първата ни цель. Въ районитѣ, презъ които минахме до тукъ, се считахме гости на мѣстнитѣ ръководители. И като такива, обаче, не пропуснахме нито единъ случай да проявимъ нужното внимание къмъ ръководнитѣ лица по всички интересувачи ги злободневни въпроси по освободителната ни бора. Впрочемъ, Тома Давидовъ, като началникъ на ревиз. чета, съ нищо на искаше да измѣни на даденитѣ ни директиви. И само за това той старателно отбѣгваше да се вдѣлбочава и проявява съ шумни агитации, преди да пристигнемъ и влѣземъ въ контактъ съ ръков. тѣло на окр. комитетъ въ Битоля. И тукъ при срещата ни съ Прилепския район. войвода П. Ацевъ, не считахме, че сме встѣпили въ правата ни, преди да уведомимъ за пристигането ни окр. комитетъ и да узнаемъ становището на сжия за предстояща ни работа изобщо въ окръга. Въ това достатъчно ни улесни П. Ацевъ: Още съ влизането ни въ първия околийски районъ на Битолския револ. окръгъ, сварихме единъ войвода съ по-обективни разбирания на своето предназначение и съзнание за отговорноститѣ на такъвъ. Израстналъ и работилъ между самото население, като учител и деенъ легаленъ членъ на В. М. О. Р. О., П. Ацевъ бѣше лично преживѣлъ и изпиталъ всички перипетии на тираническия турски режимъ въ родината си.

Съ високия си ръстъ и стройно развито тѣло-сложение, сериозенъ и увлекателенъ въ разсужденията си, съ установени упорити разбирания и убеждения по освободителното ни дѣло изобщо, внушителенъ и съ своето въоръжение, Петър Ацевъ, като районенъ окол. войвода, съчетавахе въ себе си всички качества на такъвъ и се отличаваше съ своята разпоредителностъ на добър организаторъ. Всички момчета въ четата му бѣха бивши легални членове на организацията въ района, принудени преждевременно отъ властта да се простятъ съ семействата си и да прегърнатъ оръжиято.

Още тукъ при по-интимна беседа съ насъ П. Ацевъ прояви особена загриженостъ да се информира подробно за разцеплението между върховете на емиграцията въ София и по-особено за сведенията, които ималъ по създадения вече фамозенъ фронтъ отъ „афериститѣ“ както се изрази той, подъ етикета „върховисти“, за чийто подмолни поплзновения и вдѣхновения между емиграцията още нищо положително не се знаеше отъ дейцитѣ въ вътрешността на Македония Колкото и да бѣше скръбно да се говори по този злободневенъ въпросъ, по който и Т. Давидовъ бѣше си наложилъ пълно въздържание, неможеше да се избѣгне основателната загриженостъ на по-първитѣ фактори на В. М. О. Р. О. като П. Ацевъ, за осведомяване върху фактическото положение, което оставихме въ София. Впрочемъ Тома Давидовъ, като офицеръ и бившъ деенъ членъ на Върховния комитетъ въ София, бѣше въ течение на всички задкулисни политически компликации за създадения задграниченъ фронтъ на В. М. О. Р. О. Макаръ и съ огорчена загриженостъ, той бѣше принуденъ да наруши своята резервираностъ, за да удовлетвори желанието на П. Ацевъ, като му обясни повѣрително онова,

което тръбваше да се знае върху положението, което оставихме преди да тръгнем.

Като бивш учител, легален деен член и ръководител на организацията с безспорна осведомителност и върху общото положение на организацията в Битолския револ. окръг и ние от своя страна можахме да се информираме от П. Ацева за повечето работи, които ни интересуваха по предстоящата ни дейност.

За пристигането ни с повъртително писмо чрез ръководителя на организацията в Прилеп уведомихме ржк. тѣло на окр. комитет в Битоля, като предоставихме тѣ да определят деня и мѣстото за лична среща, за каквато бѣше им писалъ и Гоце Дѣлчевъ.

— Утре ще бждете гости на моето село. Тамъ ще получите и отговоръ на писмото ви отъ Битоля — бѣха първитѣ думи на Петъръ Ацевъ, следъ като замина куриерътъ. — Близко ще бждемъ и до Прилепъ и възможно е да ни изпатятъ и вестници, отъ България, ако сѣ получили.

Следъ хубавото гостоприемство в с. Никодимъ, сѣ настѣпването на нощта, безъ никакъвъ куриеръ — патрулирани отъ опитнитѣ четници на прилепската чета, напустахме селото и преди разсъване влѣзохме в Орѣоецъ — родното село на Петъръ Ацевъ. Следъ разквартируването на момчетата отъ дветѣ чети, самодоволенъ П. Ацевъ се обади: „Ние тримата ще отидемъ до насъ да видите кѣшурката и семейството ми, като мой добри гости.“

Така и стана. При радушно затрогнатъ приемъ денувахме в дома на районния войвода П. Ацевъ, едно знатно родолюбиво семейство, известно с прѣкора Симеоновци което е дало свидни жертви в освободителната ни борба: Аце Симеоновски — бащата на П. Ацевъ е убитъ отъ катили — По-голѣмиятъ му синъ Мирче — братъ на Петъръ Ацевъ, предишната 1901 год. бѣше загиналъ като войвода в сражението при с. Уланци — на лѣвия брѣгъ на Вардаръ. Надеждата на това семейство бѣше в най-малкия синъ и братъ Гога (Георги) — ученикъ в Скопското Педагогическо училище.*

Домашнитѣ на П. Ацевъ въпрѣки систематичнитѣ преследвания и тормозъ отъ властта, бѣха горди отъ присѣтствието ни в тѣхния домъ. При всѣки тѣхенъ изразъ трептѣше непоколебимата вѣра и надежда за щастливото реализиране идеала на В. М. О. Р. О. Привечеръ пристигна специалниятъ куриеръ отъ Прилепъ с писмо — отговоръ отъ окр. комитетъ в Битоля. Писмото бѣше отъ Ан. Лозанчевъ сѣ следния шифрованъ текстъ: „Ужтете се направо къмъ с. Смилево. Ще наредимъ Сугаревъ сѣ четата си да ви посрѣшне. Отъ него ще научите и подробности: кога, кѣде и какъ можемъ да се срещнемъ.“

Макаръ и повѣрително, прочетохъ писмото в присѣтствието и на П. Ацевъ. Схванахме, обаче, че той остана недоволенъ.

— Можаха — каза П. Ацевъ — още днесъ да прескочатъ в Прилепъ и да се срѣщнете, ако не тукъ, в което село пожелаатъ.“

Специално за своя районъ, като титуляренъ окол. Прилепски войвода, Петъръ Ацевъ сѣ особена основателна сериозностъ повдигна въпроса и изтъкна нуждата за снабдяване организираниято население в селата сѣ орѣжие. Именно по този въпросъ той искаше да говори и да се разбере лично и сѣ ръководителитѣ на окр. комитетъ в Битоля в наше присѣтствие, като ни обясни, че е писалъ нѣколко пѣти и до ръководното тѣло в Прилепъ да направятъ потребното и пр. Останахме сѣ убеждението, че между ръководнитѣ лица в Прилепъ и Битоля има тѣркани.

— Населението иска пушки и патрони — каза ни П. Ацевъ. — То е готово да си ги плати, но трѣбва да се набавятъ. Писалъ съмъ по този въпросъ и на Централния комитетъ в Солунъ, но никаква файда.

По този въпросъ бѣхме съгласни и в положението да убедимъ П. Ацевъ че задграничното представителство на В. М. О. Р. О. е доставило и складирадо достатѣчно орѣжие и снаряжение в пограничнитѣ пунктове за вътрешността. Остана да се организира пренасянето му презъ границата като се уреди по-сигуренъ каналъ направо до Вардаръ и презъ него за Битолския окръгъ. А това ще зависи и се вмѣнява в дългъ, главно на ръководнитѣ лица на организацията в Кратовския Кочанския, Велешкия и Щипския райони, презъ които може и трѣбва да стане пренасянето.

— Това ще изтъкнемъ — прибави Т. Давидовъ — в предстоящата ни среща и на окр. комитетъ, за да се направи възможно по-скоро.

Придружени отъ Прилепската чета, презъ нощта напуснахме с. Орѣоецъ сѣ маршрутъ презъ с. Вранче за с. Селце. Бѣше наредено до Крушовския войвода Гюрчинъ Наумовъ да направи потребното да се срещнемъ следущата нощъ, кѣдето намѣри за по-удобно в неговия районъ.

Поради близостта на Прилепъ, който сѣ блуждаеща тукъ-таме свѣтлина изъ кѣшитѣ за-спиваше в дълбокъ сънъ, в страни отъ пѣтя, в дълга редица дветѣ чети, сѣ по-голѣми интервали една отъ друга навлѣзохме безъ шумъ в лѣво на Прилепско-Пелагонийското поле и сѣ мистично обзрение се провлѣкохме сѣ твърди стѣпки подъ скалистия масивъ на „Златовърхъ“, сѣ прочутия Прилепски манастиръ „Св. Богородица“, известната историческа светиня на прилепчани — „Трескаецъ“.

Минавайки в дѣсно подъ манастира, една малка почивка ни се наложи. Подъ скалиститѣ висини на тази българска светиня, дремеща като мираженъ магиченъ изпълнитъ надъ насъ, П. Ацевъ в тиха — увлекателна беседа ни описа историческото минало на „Трескаецъ“, българ. светиня отъ 1334 г. Добъръ и приятенъ разказвачъ, сѣ безспорно установени данни за миналото и сѣ легендитѣ за прочутитѣ Маркови кули надъ Прилепъ, — непрестѣпна древна крепостъ за онова време — П. Ацевъ ни обрисова в резюме и борбитѣ за старинния манастиръ „Св. Арахангелъ“ в Прилепъ, за които спомена, че вследствие на сѣществующи надписи, той води началото си отъ 996 година.

Обзети отъ мирогледа на легендитѣ и поезията за тѣзи български старинни паметници, подъ впечатлението отъ разказитѣ на П. Ацевъ, неволно единъ отъ четницитѣ започна да декламира умилно: „Дивний, Крали Марко, всеслава твоя славо,

* Презъ 1904 г. Гога Ацевъ като учител по аферата в с. Стратово — Тиквешко стана сѣщо нелегаленъ и сѣ зачисли в четата на братъ си Петъръ. Презъ 1905 г. следъ като братъ му замина за България, Гога Ацевъ пое воеводството на сѣщата чета но, презъ юлий 1906 г. загина при обсадата надъ с. Крата — Велешко.

На тъмна фантазия, създание мъгляво...

Всички от нашата чета първи път минахме през Прилепско. След нощната импровизирана беседа при незавидна комитска обстановка и условия, почувствахме се обладани и от едно внушително религиозно въздействие от нѣмния тайнствен свидетел и покровител над нас в нощния ни волен комитски поход. Съ тези чувства и промисъл за утрешния ден, продължихме спокойно пътя си. Нощният внушителен силует на „Златовръх“ съ мистичните монастирски сгради и голѣмия църковен купол се изгубиха като сѣнка въ тъмнината зад нас.

Крачейки по-усилено, ние пристигнахме въ с. Вранче. Въпреки настояването на ржководното тѣло, което ни пзсрѣщна вън от селото, да останем да им „гостуваме“ поне един ден, след малка почивка ние продължихме пътя си за с. Селце — Крушовски район, от кждето бѣше дошел и специален куриер за отвеждането ни въ това село. На ржководителя въ с. Вранче обяхме да им „гостуваме“ при втората ни обиколка. Така бѣхме уговорили предварително и съ Петър Ацевъ.

При ясна октомврийска нощ, пътуването ни от с. Вранче до с. Селце бѣше приятно. Навлязахме въ гориститѣ пазви на Баба планина съ чисто български селища: Една околия, чийто административен център — Крушово, сгушен под върха „Орлово гнѣздо“, ни навѣшавше трагичното минало съ вѣковнитѣ страдания и бѣгства на праѣдитѣ на това твърде много отрудено население, което се е заселило въ тази защитна природа, за да се избави от ятагана и пожарищата из роднитѣ им огнища, причинени от поробителитѣ. Зазоряваше се. На 18. X. 1902 год. съ Прилепската чета влѣзохме въ с. Селце, кждето ни посрѣщнаха и настанаха радушно. След обѣд пристигна куриер съ писмо от Крушовския войвода Гюрчинъ Наумовъ. Канеше ни да заминем за с. Дивяцитѣ, кждето и той съ четата си шѣл да бѣде през нощта. По настояването на ржководителя на организацията въ с. Селце, вечерта се устрои общо събрание съ всички селяни, пред които говори Тома Давидовъ. Желанието на ржководителя въ с. Селце бѣше да се повдигне духа на селянитѣ и да се закрепи повече вѣрата им въ освободителната борба. За първи път Давидовъ се съгласи да говори на такъво събрание. Това, безспорно, бѣше от голѣмо значение, — едно знамение за селото, чийто население бѣше петимно и гордо да види и чуе въ селото си български офицеръ. Самият Т. Давидовъ бѣше възхитен от добрия братски прием, който ни се оказваше на всѣкъде въ селата и от масово организираното население, което съ очитѣ си констатирахме. Поради това той не можеше да се противопостави да удовлетвори желанието на ржководителя на с. Селце, да чуят авторитетната му дума, като началник на ревизионната чета.

След събраниято напуснахме селото и поехме пътя за с. Дивяцитѣ. Придружи ни съ четата си Прилепският войвода П. Ацевъ. Той не се съгласи да ни остави да пътуваме сами — желаше да ни повѣри на Крушовския районен войвода.

Приказно бѣше влизането и денуването ни въ с. Дивяцитѣ. И заслужава да се отбележи: Вън от селото бѣхме посрѣщнати от Крушовския войвода Гюрчинъ Наумовъ и селския ржководи-

тель на организацията. Срѣд селото четата му бѣ построена за почит. Тукъ бѣха и всички мъже от селото. За първи път бѣха събрани три чети съ войводитѣ си и не бѣхме малко. Оживление на импровизиран миниатюрен парад въ тъмнина. След малка церемония на въодушевлено другарско самоопознаване на момчетата от тритѣ чети, което възбуди особено умило съчувствие и радост между всички, ние бѣхме заобиколени от селянитѣ, които се надпреварваха да ни добросъветъ съ най-ласкави думи. Ясно бѣше че населението е добре организирано и революционизирано.

— Тукъ е царството на Гюрчинъ — смѣйки се, пришепна ни прилепският войвода П. Ацевъ.

Нощта превалаше Момчетата от тритѣ чети бидоха разквартирувани въ селото на групи съ своитѣ отдѣлни началници, на които се даде и обща парола. Ние съ Тома Давидовъ и двамата войводи бѣхме гости въ кщата на селския ржководител на организацията. Денувахме спокойно и свободно. Наложни ни се и една повѣрителна конференция съ Гюрчинъ и Петър Ацевъ по положението на организацията изобщо въ Битолския окръгъ и предстоящата им съвмѣстна работа, като воеводи на двата съседни района — Крушовския и Прилепския.

Конкретно за Крушовския район, и Гюрчинъ Наумовъ изтъкна належащата нужда от оржие за организираното по-младо население въ селата. Т. Давидовъ му обясни какво сме говорили по този въпросъ съ П. Ацевъ и каквото може ще направимъ и ние от наша страна.

Вечерта се състоя служебна беседа и съ ржководното тѣло на организацията въ селото. Въ края Т. Давидовъ подчерта задоволството ни от радушното посрещане и особено за подготовката и съзнанието на населението за предстоящата освободителна борба. След като вечеряхме, П. Ацевъ съ четата си замина за своя район, а ние съ Гюрчинъ Наумовъ и четата му, съгласно уговорения планъ, поехме пътя за с. Пуста рѣка и от тамъ презъ съ Брѣзово за с. Смилево.

Денуването ни на следния денъ въ с. Пустарѣка съ Крушовската чета на Гюрчина бѣше още по-свободно. Чисто българско село съ добре организирано но бедно население, поради своето мѣстоположение, това село бѣше стратегичен добър опорен граничен пунктъ на организацията съ съседния Демир-Хисарски районъ въ Битолския окръгъ. За по-голѣмо укрепване вѣрата на селянитѣ въ освободителната борба противъ поробителитѣ на родината ни, по настояване на районния войвода Гюрчинъ Наумовъ и селския ржководител на организацията, и тукъ, както въ с. Селце, вечерта се устрои общо събрание съ участието на всички селяни. Предъ всички Т. Давидовъ, като началник на ревиз. чета, говори съ по-голѣмо увлечение.

Крушовският войвода Гюрчинъ Наумовъ е роденъ и порасналъ въ с. Сланско — Крушовска околия. Той е от школата на старитѣ волни кърсери — по-рано се е обявилъ нелегаленъ и безъ компасъ е действувалъ съ оржие на арабийски начала. Неграмотенъ, съ сурова похватност и равбирания, съ своята решителност и ловкостъ Гюрчинъ бѣше респектиралъ всички органи на властъ въ Крушовско. При създаването на В. М. О. Р. О. той е билъ привлеченъ и благо-

склонно се е присъединилъ въ редоветъ на организацията, и като е сформиралъ своя чета, е билъ провъзгласенъ за войвода. Като такъвъ, въ него достатъчно бѣше залегнало убеждението за необходимата солидарностъ и пълно разбирателство по всички действия и начинания съ легалното окол. ръководно тѣло на организацията въ Крушово. Ние го заварихме и оставихме въ нѣкогашния му кърсердарски внушителенъ каяфетъ — той бѣ запазилъ напълно своето тежко облѣкло и въоръжение и гладко бѣ обрѣснатъ. Съ голѣмитѣ си очи и изпитателенъ погледъ, той не пропускате случай да респектира всѣки вредител на организацията.

Пжтемъ за с. Смилево, трѣбваше да минемъ презъ с. Брѣзово — въ Демиръ Хисарския районъ, безъ да се отклоняваме въ други села. Получихме съобщение, обаче, че районния войвода Йорданъ Пиперката съ четата си билъ далече изъ селата къмъ Долна-Копачка, въ сѣдство съ Кичевския районъ, поради което и срещата ни въ с. Брѣзо-

во се указа невъзможна. Остана да направимъ това въ последствие.

— Ще ви придружа до Брѣзово — каза Гюрчинъ Наумовъ. Тамъ съмъ наредилъ да замине за Смилево.

Така и направи. Следъ събранието въ с. Пуста-Рѣка, придружени отъ Крушовската чета отпътувахме и сжщата нощъ влѣзохме въ с. Брѣзово, кждето и денувахме на следния день. Добре организирано, българското население, всестранно интересуващо се по освободителното ни дѣло, бѣ задоволено съ насърчителна беседа. Още съ пристигането ни, специаленъ куриеръ замине за с. Смилево.

Вечерта се раздѣлихме. Крушовскиятъ войвода Гюрчинъ Наумовъ съ четата си отпътува за своя районъ, а ние съ двама куриери потеглихме за с. Смилево.

Христо Настевъ

(следва)

ИЗЪ ДНЕВНИКА НА ВАСИЛЬ ЧЕКАЛАРОВЪ

Една славна Илиндеска четиридесетъ и една годишнина

Благодарение подробния дневникъ, който ни остави Костурскиятъ революционенъ началникъ, покойниятъ Василь Чекаларовъ, съ повече отъ петстотинъ страници, ние можахме да дадемъ нѣколко страници отъ него, кждето авторътъ подробно и ежедневно е отбелѣзвалъ преживѣнитѣ събития и славни моменти отъ тая недалечна епоха.

Дневникътъ е едно подробно историческо описание и единъ день, когато излѣзе отъ печатъ, ще се признае каква голѣма историческа услуга допринесе на Макед. освободително движение Василь Чекаларовъ, записвайки всичките случаи презъ тригодишното му бродение по Костурскитѣ, Леринскитѣ и Преспански планини.

В Чекаларовъ е записвалъ своя дневникъ съ два различни шифра, „Светогорския“ и „Иерусалимския“. Благодарение на близкия му сподвижникъ, Илинденецъ Лазо Киселинчевъ, който има търпението да дешифрира този дневникъ, ние можахме да изнесемъ въ „Илюстрация Илинденъ“ нѣкои и други страници, запазвайки напълно стила му. Ето текста:

1903 г. 9. августъ — Прекопанската планина — сжбота. Се изкачехме на „Върбица“ дето се стрешнахме со четитѣ Лерински (Михайлъ Чековъ со Екшисолици) Со нихъ говорихме за нападението на аскера въ Невеска. Войводитѣ Лерински, Динамидията особено се изразяваше и отъ сърдце ждае да нападемъ аскера. Михайлъ Чековъ се колебаеше. Тѣ преди два дни отишли въ Невеска и пакъ по исканието на Михайлъ Чековъ остъпили и не нападнали Невеска, па даже Розовъ не беше тукъ за това остана за довечерта за да му дадемъ последна дума като се споразумеемъ съ Розовъ ако бѣха нападнали когато отишли щеше да се сполучи зашто само 80 души аскери „Илявета“ имаше.

Вчера тоя аскеръ се промени и се замѣсти съ 180 души редовни войски. Заминахме за обѣдъ во Лѣхово дето ни пострешнаха отлично следъ като обѣдвахме привечеръ слезнахме во Мокрени дето

се стрешнахме со Розовъ и говорихме по въпроса за Невеска и решихме да нападемъ аскера. Писахме на Леринци да ни чакатъ и тукъ преспахме.

10. августъ — Мокрени — недѣля. Още презъ нощта свикахме четитѣ и се отправихме къмъ славното Клисурско което още не е омърсено отъ турски кракъ отъ какъ го превзехме. Не знаемъ колко имъ е по волята и дали симпатизиратъ на нашето отиване во тѣхния градецъ, обаче Клисурени се отнасятъ много мило предъ насъ и со особени комплименти.

Направихме сума покупки за обуване и обличане на боситѣ и голитѣ ни възтаници. Во срѣдъ града со всичките чети се фотографирахме, фотографирахме се още по отдѣлно. Азъ се фотографирахъ на две пози: на конь и пешъ и то по желанието на фотографа. Вечерта се збрахме на „Върбица“ дето опредѣлихме и на Никола Андрѣвъ да дойде и той со Мокренската чета.

Решихме со Леринци да потеглимъ още тая вечеръ и да се наближимъ до Невеска и утре къмъ 6 часа първо Леринци да откриятъ отъ северната страна а ние пѣкъ като напоумъ да нахлуемъ во селото откъмъ западъ и югъ. Обаче Михайлъ Чековъ пакъ разви своитѣ философии и отказваше да се предприема понеже не разчиталъ на възтаницитѣ си. Се опълчиха доста много войводитѣ и той беше заставенъ да млчи. Самъ Чековъ ми разправяше отъ какъ сж възтанали никакъ не сж влезнали въ сражение а само така се скитали и се смѣтатъ за възтаници и со това мислятъ че правятъ възтание.

Като видѣхме че времето минава и не ще се може да се пристигне на опредѣления частъ а пѣкъ Никола Андрѣвъ и той го нѣма още (и той е отъ породата на Михайлъ Чековъ, само во Мокрени иска да се върти) за това отложихме за други день да предприемемъ нападението а Леринци да заминатъ още тая вечеръ.

11. августъ — Върбица — понедѣлникъ. Днесъ разпредѣлихме опинцитѣ на боситѣ възтаници. Андрѣвъ, който трѣбваше да дойде снощи той

днес се явява, го повикахме и му направихме едно остро мърение за своеволията му.

Изпратихме човък въ Невеска со писма да вика нѣкой Сиди Немановъ да прибере нѣкой Невесчани и да дойди во Прекопана и отъ тамъ да заминемъ и се доближимъ до Невеска.

Вечерта тръгнахме презъ Прекопана за Невеска отъ повиканитѣ Невесчани нито единъ не се яви. За Леринци нищо положително не знаехме но ние решимъ нѣ безъ техното съдействие да нападнемъ аскера во Невеска.

Направихме следното разпредѣление: Манолъ Розовъ со центровата Смърдеца, Загорицката центрова и селската Загорицка чети, да заематъ върхътъ отъ западната страна на Невеска и да бже готовъ щомъ ние или Леринци откриятъ огънь споредъ както бѣхме предвидели. Никола Андрѣевъ со Прекопанската, Сребренската и Мокренската центрови чети да нападне отъ долната страна югоисточно Наказателната чета на Ристо Гучовъ, половината Джмбено-Косинската Центрова, Кономладската центрова, Олицката селска и Шестевската чети да останемъ отъ къмъ югъ и ние да нападнемъ со настѣпването като свързимъ веригитѣ со Манолъ Розовъ.

Отъ вечерта още си заехме мѣстата.

12. августъ — Невеската планина — вторникъ. Отъ зори още почнахме да се доближаваме къмъ върхътъ на Невеска и нѣколко дървари заловихме които береа дърва. Азъ и Поповъ отидохме да разгледаме мѣстата и видѣхме тъкмо подъ Розовъ да отиватъ около 5—6 души аскери на караулъ ние рекохъ си: да не би да ги забележатъ и още отъ рано да се открие стражението.

Отъ стрешнитѣ височини на истокъ и отъ тамъ на всекъде поставени караули най-високия караулъ който мислехме да бже заетъ отъ Леринци къмъ 4 часа видѣхме и той караулъ да се заема отъ аскеритѣ.

На нѣколко мѣста още поставиха чадѣри. Часатъ стана 6 и со нетѣрпение чакахме отъ Леринци да откриятъ огънь, обаче, всичко вѣтъръ! Казахъ на Поповъ и на Ристо Гучовъ да заематъ дѣсния флангъ и да свързатъ веригитѣ со Андрѣевъ и тъкмо во 7 часатъ Поповъ да открие огънь. Къмъ лѣвия флангъ изпратихме Цильо Кономладски со четата, и со другитѣ ние да настѣпиме.

Ткъмо когато вече се прибрахме близо до трапатъ забелезахме множество аскери около казармата и ни се видѣха повече отъ колкото нибѣше казано. Ние знаехме да има до 200 души аскери обаче тукъ се вижда да се до 500—600 души. Къмъ 7 и половина часатъ една голѣма тѣла потегли къмъ Леринъ тогава разбрахме че трѣбва да има дойдено и другъ аскеръ. Писахъ на Поповъ да не открива огънь той а да чака ние да откриемъ и така ние забавихме да откриемъ огъня чакъ до 9 и половина часатъ.

Първо азъ открихъ огънь отъ къмъ нашата страна и турцитѣ се разшаваха нѣколко души дой-

доха срещу насъ и се загнездиха во единъ окопъ и отъ всички страни се сипеа залпове съ ура и отъ всички страни се настѣпваше юлашки. Турцитѣ не закѣснеа да напуснатъ позициитѣ и да бегатъ позорно. Мнозина не престигахъ да си заематъ пушкитѣ, избегаха безъ пушки, тези мѣ бѣха влезнали во казармата като се наложихме и дадохме нѣколко залпове и те почнаха да бегатъ отъ казармата. Нѣколко души бидоха повалени при казармата други при чадѣритѣ и на по други мѣста, само нѣколцина останаха во казармата и стрѣлаха кучешки. Отъ горе Манолъ до вечерта не можа да слѣзни до селото, Поповъ и Илия Биолчевъ, Андрѣевъ и много четници зеха сума пушки и патрони. Най-вече пушки зема Ристо Гучовъ съ момчетата. Коста Желински навлезна со нѣколко момчета во мюдурлука и тукъ намѣри единъ скритъ аскеръ който държеше пушката во рже. Коста му хвана пушката со едната ржка и со другата го застреля со револвера. Юкумета го задържаше обсаденъ ние продължаваме да обстрелваме казармата, тукъ случайно единъ куршумъ се забива во главата на Йотето Здролевъ отъ Джмбени и падна полу мъртавъ го взеха момчетата и го свѣстиха влезнахме и ние во селото и се стрѣснахме со другитѣ чети, направихме разпредѣление да отидатъ да бомбардиратъ казармата. Азъ и Кляшевъ заминахме и влѣзнахме у единъ докторъ дето го донесоа раненото Йоте. Доктора го прегледа и го изми но вече мозѣка му течеше, и не оставаше надежда за изцѣрване. Ранени имахме още, едно Загориченче чухме да изгърматъ две бомби и следъ това престна гърмението. Отъ страна на турцитѣ, обаче турцитѣ незабелѣзно успѣли да избѣгатъ отъ казармата, казармата вече остана во наши рже и наше разположение тамъ се намѣриха сума неща провизии и дрѣхи обаче, нѣмаше на што да ги натоваримъ. Отпуснахме на момчетата да зематъ кой каквото намѣри и други неща заедно со казармата изгорехме. Азъ и Кляшевъ со Коста Желински отидохме во мюдурлука тукъ намѣрихме скрити още седемъ турци аскери между които и единъ проклетъ заптия скритъ во единъ хамбаръ. Коста стреля нѣколко пжти заптието рани и единъ уби другитѣ почнаха да се молятъ и се предаватъ живи. Намѣрихме сума дрѣхи отъ които една частъ зехме а другитѣ ги изгорихме. Врѣмето ни минаваше и трѣбваше да напуснемъ защото това поражение турцитѣ нѣма да ни оставятъ така а за да не ни изгонатъ трѣбваше да напуснемъ, макаръ, че имаше още сума работа. Всички радостни и възхитени отъ сполуката потеглихме за Прекопана и стигнахме призори.

13. августъ — Прекопана — срѣда. Тукъ презъ цѣлия день почивахме изпратихме центровата чета Загорицка и нѣколко селски чети да заематъ „Кайнакъ“ защото отъ много мѣста ни се писа че сума аскери излѣзнали отъ Костуръ за Маврово ние се прибрахме на „Върбица“.

Съобщава: Лазо Киселинчевъ.

Бездомници

Разрушени сѣ китви домове
Бездомни скитници сме сега
Но душитѣ ни горди, топли грѣ
България, най-свѣтлата звезда!
Домътъ ни сѣ планинитѣ сини,
Обрасли с'билки, цѣвнали капини,
Постелка — цѣвтята и тревитѣ,
Възглавка отъ бигоръ, гранитъ скалитѣ!

Април 1944 год.

Завивка ни е небе с'лумнали звезди,
Лекътъ ни, — измрудени води
На Рила, Пиринъ, Охрида сини
И пѣсенята на Вардаръ пѣвливи!...
Бездомни скитници сме ний сега
Не униваме въ черната тѣга:
България, свещена ни земя
Тя е, наша неразрушима стрѣха!

Ружа Мелети

КЛЕТВАТА

(Силата и значението ѝ през революционната епоха)

Набоженъ, какъвто е, съ пълна вѣра въ Божество, вѣра всадена въ душата му още въ първите времена на неговото настаняване въ Македония, въ която първи сж проповѣждали словото Божие самитѣ апостоли и ученици Христови, вѣра превѣплотена отъ равноапостола Св Климента, който и днесъ следъ повече отъ 1000 години живѣе въ душитѣ и въ сърдцата на жителитѣ изъ мѣстата. въ които той се е подвизавалъ, македонскитѣ българи сж своята мистично настрояна душа е възприемалъ революционната клетва съ всичкото съзнание на отговорността, която поема, съ пълна преценка на опасността, на които се излага, съ предварителното помирение съ рисковетѣ, които напълно възприема, рисковетѣ водещи своитѣ послѣствия не само върху него лично, върху неговото спокойствие и животъ, а върху семейното му щастие, върху имота и живота на родителитѣ му, върху бждещето на децата му.

Както бѣ и презъ I та революционна епоха, — въ епохата на Караджата, Левски и Ботевъ, — която съ всичкитѣ свои начини на действия, съ всичкитѣ свои статута е служила за образецъ — знайно е — запискитѣ на Захари Стояновъ бѣха настолна книга на създателитѣ на Макед. револ. организация — клетвата това бѣ тържественъ актъ подписанъ тихо, — мълкомъ предъ Бога и съвестта съ пълна преценка на собствени сили, съ пълно примирение за бждни страдания, съ обетъ за всеотдайна служба на Дѣлото, Божествено и свещено, съ пълна гордостъ, че Богъ го е дарилъ съ сила и мощъ, съ умъ и енергия да посвети цѣлото си сжщество за спасение на рода отъ срамъ и позоръ. наложенъ му отъ чужди яремъ, да избави братъ и сестра отъ поругание, да създаде щастливи и спокойни дни на стари родители и невръстни деца, да гарантира свободното сжществование на отечество и домъ и безпреченъ напредъкъ на българския народъ.

Полагането на клетвата бѣше изключително условие за встъпване въ редоветѣ на Революционната организация, но тя не се налагаше насилствено, а бѣ актъ възприетъ следъ здраво обсъждане, следъ пълна преценка на личнитѣ качества на заклеватия се, безвъзвратно решенъ да служи на свѣтото дѣло съ всички сили и до последно дихание.

Дългъ бѣ на закланателя да обясни всичкитѣ послѣствия, които води съ себе клетвата, да внуши свѣтата вѣра у новоприобретенитѣ, че само съ кръвъ и страдания може да се изкупи народната свобода. че нѣма по свято по-сладко отъ службата на народнитѣ идеали и клетвата се възприемаше следъ хладно разсѣждение, следъ пълно себепризнание и обричане на умъ и способности за народно благо.

И заради това тя се полагаше въ присѣствителство на представител на тайната организация надъ евангелието и кръста, символитѣ на вѣрата Христова, надъ револвера и камата, оржията, чрезъ които се провеждаше дѣлото на организацията.

Заключавамъ се предъ Бога и съвестта си, че ще служа съ всичкитѣ свои сили на революционното дѣло и че ще пазя въ пълна тайна раз-

поредбитѣ на революционната организация до последния часъ на моето сжществуване, въ знакъ на което цѣлувамъ свѣто евангелие, револвера и камата. Аминъ — прекръства се и цѣлува.

Заклеването ставаше споредъ случая — поединично или групово — тайно или публично — и бѣ най-тържественъ актъ въ живота на новоприобретенитѣ.

Поемаше се при пълно самообладание и хладнокрѣвие, или при трепетно вълнение и унесъ — съобразно темперамента и чувственоста на закланатия се Произнасяше се съ всичката тържественостъ на душата, съ гордостта и смиренитѣ на жрецитѣ, които постѣпватъ на служба въ олтаря на отечествената свобода.

Изтрѣгналъ се отъ дълбочинитѣ на цѣлото му сжщество, оброкътъ възгордяваше, възвисяваше духа и откриваше ера на дейностъ висока и свещена презъ цѣлия животъ на оброчника.

Клетвата бѣше достоинство и заради това всѣки се стремѣше къмъ нея, но не всѣки бѣ удостоенъ съ нея. У едниѣ тя пораждаше самодоволство и вѣра въ способноститѣ имъ. Другитѣ покрусяваше. Виждайки негодността си, своето нищожество, не единъ отъ последнитѣ, стремейки се да получи признание и всеопрощение се поддаваше на самокритика и възприемаше новъ начинъ на животъ и дейностъ, внушаваши довѣрие у правовѣрнитѣ. Не сж рѣдки случаитѣ, когато следъ полагане на клетвата, опростениятъ е ставалъ най-достойниятъ служителъ на тайната организация.

Въобще клетвата бѣше мѣрило за достоинства и отрицанията на гражданскитѣ добродетели, чистилице за недостатѣцитѣ на отреченитѣ, които като оглашени стоеха вънъ отъ храма свещенъ и, колѣничили предъ олтаря на отечеството. очакваха своето опрощение и кръщение.

Клетвата изразяваше задълженията на закланитѣ. Всички бѣха равни въ понасяне бремето за освобождение на отечеството. Никой не мислѣше за нѣкакви права — освенъ привилегията да бжде сжденъ и мжченъ, да загине въ тъмница или на бесило. Дългъ свещенъ еднакво зовѣше работници и първенци. И всички се подчиняваха съ пълно повиновение. безъ разсѣждение — всѣки споредъ нуждитѣ на времето, всѣки споредъ мѣстото въ което се намираше, всѣки споредъ възможноститѣ и преценката на силитѣ и способноститѣ му. Не всѣки еднакви функции изпълняваше. Понеже въ всѣко общество сжществува „първъ измежду равнитѣ,“ и тукъ имаше начальства и подчинени, но едниѣ и другитѣ бѣха равни предъ законитѣ на организацията — за едниѣ и другитѣ сжществуваха еднакви задължения и санкции. Навсѣкжде сжществуваха приемственостъ. Имаше войвода, подвойвода, секретаръ и тѣхни замѣстници — въ легалнитѣ институции — сжщо. Да върви непреривно борбата — както въ войската и администрацията.

Клетвата не бѣ нѣкаква дедена дума между другари. Клетвата бѣ тържествено обещание предъ Богъ и Отечество и затова тя се изпълняваше съ удивително себепризнание. На какви не страдания сж били подлагани заподозренитѣ. Никоя ин-

квизация на свѣта не може да се сравни съ мъченията, на които сж били подлагани македонските свети великомъченици.

И при хилядниците измъчвания, следъ жестоко денонощно изтощение се е достигало до нѣкакво самопризнание за лично участие въ организацията, продиктувано отъ решението самъ да овисне на вжето даже, но да е избавенъ отъ нескончаемитѣ терзания, на които е билъ подложенъ, безъ обаче да издаде тайнитѣ на организацията.

Като първенецъ на „заклучвнитѣ уста“ нека посочимъ Доне отъ Шипъ, който пренасяйки взривни вещества и оружје за Битоля въпрѣки неистовитѣ мъжи, на които е билъ подложенъ, следъ случайното си залавяне отъ властѣта не е издалъ нито кой му е предалъ товара, нито за, кого го носи той.

За да избѣгне своята мартиролагия, по добре за да устои на поетата клетва до край, учителятъ Йосифъ Даскаловъ отъ Кратово не изразилъ готовностъ да издаже скритото оружје, и, минавайки презъ моста на Краговската рѣка, измѣква се изъ ржцетѣ на стражата и се хвърля безстрашно върху скалитѣ, за да намѣри тукъ смъртта си!

Легендарниятъ Мише Развигоровъ презъ време на Винишката афера велегласно призна себе си единствено виновенъ за всичко и моли да бждатъ освободени всички — надъ 200 души — арестувани селяни, като напълно невинни: така както героятъ на Велико Търновското въстание Бачо Киро отъ Бѣла Черква бѣ се изстѣпилъ предъ своя доброволенъ защитникъ — адвокатъ турчинъ — изпжилъ гърди и заявилъ предъ сжда:

„Единъ Бачо Киро съмъ азъ“

„Отъ турчинъ се не боя“

„Комита съмъ“

„Заради отечеството си хайдутинъ станяхъ“

„На рамото си пушка сложихъ“

„Въ Дрѣновския манастиръ убѣжище намѣрихъ.“

И увисна на вжето, а Развигоровъ въ изгнание (въ Диаръ-бекиръ) се намѣри, за да стане 8 години следъ това жертва на пламъцитѣ въ кжщата въ родния си гр. Шипъ, дето бѣ намѣрилъ прибѣжище.

Защо загинаха заедно съ четниците си — до единъ — войводитѣ Христо Узунвѣвъ въ Цѣръ, Мет. Патчевъ въ Кадино-село, Параскевъ Цаѣтковъ въ с. Могила, до самия гр. Битоля, Георги Сугаревъ въ с. Паралово, Мориховско, 52-та на „Ножа“, ако не за да устоятъ на поетата клетва.

Не сж рѣдки случаитѣ на самопризнания, които просто очудватъ. При обезоръжителната акция — 1910/1 — не единъ пжтъ е заявявано: „Имамъ оружје но не казвамъ кжде е!... Тепай, беси бре куче проклето, не казвамъ — клетва съмъ далъ. Знаешъ ли що е това клетва?“ Бѣ заявилъ единъ отъ четниците на Лука Джеровъ отъ Кичевско.

И благодарение светостѣта на клетвата тайната организация запази своето сжществувание до край. Всѣки виждаше, всѣки чувствуваше нейната мощъ, но никой не предугади нейното избухване при кръвната разплата.

Въ Смилево на конгреса, който бѣ събралъ дейцитѣ отъ цѣлия Битолски революционенъ окръгъ дошли заедно съ четитѣ си — на брой около 600 души — заседанията продължиха 5 дни — 16 — 20. IV, 1903 г. — но властѣта не усети и не взе мѣрки за залавяне на събралитѣ се.

Сжщо въ Смилево, 3 месеца по късно, гарнизонътъ въ селото не предугади готвящото се въстание, което избухна надвечеръ на Св. Илия, когато войниците произнасяха своята дова за Султана.

Тайна свещена, тайна велика бѣ обладала душата на всички. И всичко това сочи светостѣта на клетвата, която бѣха положили борцитѣ. Борбата до край, за която всѣки се бѣше клелъ, се изрази най-очевидно следъ покрусата, която бѣ обхванала всички следъ жестоко потушаване на въстанието. Села изгорѣха хиляди жертви се дадоха, останаха хора гладни и голи, безъ обвивки, безъ риза на гърба, безъ троха хлѣбъ — никой, обаче, не измѣни на клетвата, никой не се отчая, не загуби духъ и вѣра и готовностъ да продължи борбата. Озлощастени каквито бѣха, тѣ приютиха въ пазвата си своитѣ водачи и не дадоха никому косъмъ отъ главата да падне.

Знаменателна ще остане въ историята на революционната борба мобилизацията, която организацията проведе. Презъ есенѣта и пролѣтѣта преди въстанието всички костурчани и леринци заведенията си затвориха, лични интереси зарѣзаха и се прибраха по домоветѣ си, за да взематъ участие въ въстанието. Кой нареди тази мобилизация и какви санкции застрашаваха неподчинилитѣ се? — Единствено клетвата и изпълнението на поетъ свещенъ дългъ застави борцитѣ да се хвърлятъ въ пламналия огнь.

Борбата продължи 3½ месеца и взеха участие въ нея 20.000 въоръжени лица, а излѣзоха въ гората много повече — кои съ сопи, кои съ сѣкири, тесли и коси — да чакатъ да падне нѣкой — свой или отъ противната страна — да грабне оружieto му. Ако би имало достатъчно оружје, знае ли се на какво число би възлизалъ броятъ на решенитѣ да загинатъ въ борбата? Всички бѣха готови да изпълнятъ поетото задължение.

Това бѣ духътъ на македонския българинъ, изразенъ въ неговата клетва — свещена и беззаветна — духъ, който е поддържалъ неговото непреклонно желание да се бори до край, въпрѣки всичкитѣ превратности, които сждбата бѣ му предопредѣлила!

К. Хр.



Братята Никола, Петре, Митре и Петко Герови отъ с. Крушовяни — Крушовско — четници отъ първата чета на войводата Велко Марковъ — всички взели участие въ илинденското въстание — 1903 год.

НАУМЪ КОСТОВЪ

На 28 октомври 1943 г. се помина още единъ отъ главнитѣ герои на Костурско, чиито единствени копнежи и мечти, бѣха да види свободно Костурско, но уви неговиятъ духъ отлетя безъ да види осъществени мечтитѣ си.

Още не освободеното славно Костурско, чака чака на своето приобщаване къмъ Майката отечество, а героитѣ единъ по единъ си отиватъ, безъ да видятъ постигнатъ идеала имъ.

Покойникътъ Наумъ Костовъ, е роденъ на 18 януарий 1879 год. въ китното село Осничени, въ политѣ на планината Одре на най-югозападния край на Костурско. Той получава първоначалното си образование въ родното си село Осничени и много младъ, още презъ 1902 год. се посвещава на Македонското революционно движение, и взима живо участие въ него като куриеръ. За тази му дейностъ бива заподозрѣнъ отъ турскитѣ власти, и, за да избѣгне преследванията, отива въ гр. Одринъ, където се намиратъ и много други негови роднини. Тукъ неговиятъ борчески духъ го кара да се намѣси отново въ революционнитѣ работи, поради което се налага да избѣга въ България и се настанива въ гр. Пазарджикъ като хлѣбаръ. Неговата душа обаче не се помирива да бѣде далеченъ зритель на борбата, която се развива въ родния му край. Презъ 1905 год., заедно съ братозчеда му Колю Кировски Барака, решаватъ и трѣгватъ за Македония, за да помогнатъ на своитѣ братя.

Двамата заминаватъ за София, присъединяватъ се къмъ Преспанската чета и потеглятъ за Македония. Пристигатъ въ Прѣспа, отъ тамъ въ Костурско, и се прехвърлятъ въ Костенарийския районъ, който бѣ най-много изложенъ подъ грѣцкия тероръ. Тамъ тѣ се присъединяватъ къмъ мѣстната чета, подъ водачеството на Кирякъ Шкуртовъ. Тѣ иматъ живо участие въ борбата, отличаватъ се въ всички сражения и се показватъ достойни синове на майка Македония. Костенарийскиятъ районъ — най-югозападния край на Костурско — е заобиколенъ отъ всички страни съ неприятелски елементи. Отъ югъ и западъ населението е чисто грѣцко, отъ северъ — турско, а отъ изтокъ — градеца Жужица е съ голѣмъ гарнизонъ. Почти изолиранъ отъ българскитѣ села, този край понася най-голѣмитѣ удари, както отъ страна на турцитѣ, така сѣщо и отъ грѣцкитѣ пълчища — андартитѣ. Въ този районъ нѣма българско село, което да не е нападано по нѣколко пѣти, както отъ турци така и отъ грѣци, но въпреки всички мъки и страдания, пожари и убийства, устоя до края въ борбата, което се доказва съ последнитѣ събития, които се развива тамъ. Достатъчно доказателство за духа на това население е да се припомнимъ, че на 1 май 1943 год. с. Старицени бѣ нападнато отъ многобройна грѣцка папачъ, съ която води 48 часово героично сражение и едва следъ привършване на патронитѣ, се виждатъ принудени да се предадатъ. Грѣцкитѣ пълчища, побѣсвали отъ героизма на съпротивляващитѣ се, ограбватъ всичката покъщнина, отвлечатъ добитѣка, опожаряватъ всички къщи, отвлечатъ 35 души борци и ги убиватъ най-безчовѣчно въ едно грѣцко село, Клопущна. Това е борческиятъ български духъ на костенареца и днесъ следъ 30 годишно робство.

Селото Осничени презъ 1906 година, на 7 Май бѣ нападнато четвърти пѣтъ отъ грѣцкитѣ пълчища. За щастие нашитѣ герои — сега покойници Наумъ Костовъ и Колю Кировски Барака, се намиратъ въ селото, открива се неравенъ бой — единъ срещу сто. Тѣхниятъ героизъмъ въодушевява селянитѣ и се започва ужасна борба на животъ и смъртъ. Грѣцитѣ правятъ съвещания, взематъ решение на всѣка цена да сломятъ най-напредъ съпротивата на двамата герои, следъ което да опожарятъ селото. Голѣма тѣла андартѣ предвождани отъ двамата капитанареи (воеводи) Яни Лицасъ Влахосъ и Леонъ Петропулакисъ обхождатъ къщата, дето сѣ нашитѣ герои и се започва барабаненъ огънь съ пушки и бомби. Героитѣ устояватъ на тая борба, и сражението продължава. Една бомба хвърлена отъ андартитѣ се удря въ желѣзата на прозореца, възпламенява се, отъ което обгарятъ очитѣ на героитѣ — най-много на Колю Барака, а по-слабо на Наумъ Костовъ, но сѣщевременно падатъ убити отъ нея и двамата капитанареи Яни Лицасъ Влахосъ и Леонъ Петропулакисъ. Андартитѣ, уплашени отъ претърпяната загуба, отстъпятъ и удрятъ въ бягъ.

Въ разгара на сражението пристига и баши-озукъ отъ съседното помашко село Забардени, мислейки че комити и аскеръ се сражаватъ та да се възползуватъ отъ плячката. Въ това време пристига и войска отъ Хрупища и открива огънь срещу отстъпващитѣ андартѣ. До като сражението продължава, нашитѣ герои измислятъ единъ остроуменъ планъ за да прикриятъ труповѣтъ на убититѣ андартѣ, та да не могатъ турцитѣ да установятъ, че въ селото е имало и комити. Съ помощта на селянитѣ на чело съ героинята Тана Василева Кировска, хвърлятъ труповѣтъ въ запаленитѣ плевни и залихватъ следитѣ имъ грѣцитѣ дадохъ въ това сражение 40 души убити.

Двамата герои съ обгорѣли очи се изтеглятъ и заминаватъ за България на лѣчение. Следъ оздравяването имъ двамата ставатъ фурнаджии въ гр. Пазарджикъ.

Презъ балканската война, дваматъ взиматъ участие въ македоноодринското опълчение. Наумъ Костовъ показва извънредна храбростъ презъ всичкитѣ сражения и бива награденъ съ кръстъ за храбростъ и съ чинъ подофицеръ. Следъ балканската война се завръща пакъ въ Пазарджикъ.

Презъ 1927 год. Наумъ Костовъ копнеещъ да види родния си край, възползуванъ отъ закона за изселването, получава паспортъ отъ смѣсената комисия и заминава за родния си край, ужъ по ликвидация на имота си. Въ гр. Хрупища бидейки въ весело настроение Наумъ не може да се стѣрпи и предъ най-многолюдното кафене изпѣва македонския маршъ „Изгрѣй зора на свободата“. Грѣцката полиция се явява и настоява да спре, понеже такива пѣсни сѣ забранени, като не взематъ друга мѣрка спрямо него, за да не се изложатъ предъ смѣсената комисия, която по това време заседава въ гр. Хрупища, но си взематъ добра бележка за това. При заминаването му за България полицията предупреждава пограничнитѣ власти, и, когато Наумъ Костовъ стига на границата,

(Следва на 11 стр.)

Спиро Иванов Хаджиев

Роден през януарий 1873 год. въ с. Вишени — Костурско, Спиро Ив. Хаджиев е единъ отъ безспирнитъ смѣлци съ упорито народностно съзнание, изпитателъ и преживѣлъ всички прекеждия въ освободителнитъ ни борби срещу поробителитъ и орждията на чуждата пропаганда въ Костурския районъ.

Синъ на родолюбиво семейство, още съ основаването на тайната В. М. О. Р. О. Спиро Ив. Хаджиев е единъ отъ първитъ легални членове на организацията въ родното му село. Като такъвъ той се е отличилъ въ всѣко отношение за подготовката и на Илинденското въстание презъ 1903 год. Поради тази му дейность, съвмѣстно съ легалното ржков. тѣло на организацията въ с. Вишени при съставъ: свещеникъ Типо п. Кочевъ, Христо Карайорговъ и Митрето Бакрачевъ, още преди Илинденското въстание Спиро е избранъ и провъзгласенъ отъ районното горско революционно началство за войвода на Вишенската чета.

Строенъ, съ развито тѣлосложение, пѣргавъ и смѣлъ стрелецъ, при обявяване на въстанието Спиро напълно е оправдалъ даденото му довѣрие. Като селски войвода съ 45 момчета отъ с. Вишени — въоржени съ свои сръдства, по нареждане на горското районно началство, ведно съ селскитъ чети отъ съседнитъ села, презъ нощта срещу Св. Илия Спиро обсажда и напада казармата на кватируващия съ надъ 150 души турски аскеръ въ Вишени Разгромъ, аскерътъ въ безпорядъкъ се пръсналъ и прибралъ въ Костуръ. Вишени е обявено за свободно и съ пристигането на горското началство е развѣто и революционното знаме.

Още по-усърдно Спиро Ив. Хаджиев се е отличилъ заедно съ четата си и въ сраженията при общитъ революционни акции, съвмѣстно съ селскитъ чети отъ „Корещата“ и „Пополе“, начело съ горскитъ районни началници и воеводи Ив. Поповъ, М. Розовъ и Лазаръ п. Трайковъ при нападението на турския гарнизонъ въ с. Прекопана, при опожаряването на турското с. Капещица, при превземането на градецъ Клисур (Влахо Клисур) и Невеска (Административни центрове — мюдур-

луци), въ сражението при мѣстността „Локвитъ“ и „Вълканови извори“ надъ с. Смърдешъ и въ сражението презъ време на отстъплението имъ въ Мориховско.

При прекратяване на въстанието — октомврий 1903 г. — четата му, както и другитъ чети, се разформирова и вследствие общата амнистия момчетата се легализиратъ въ с. Вишени.

Спиро, обаче, ведно съ Митрето Огненовъ, Спасе Пуаковъ и Йото Ничовъ — негови четници, се присъединяватъ къмъ отряда на Борисъ Сарафовъ и емигриратъ въ България.

Презъ 1908 г., възползуванъ отъ провъзгласения младотурски хуриетъ, Спиро Ив. Хаджиев се връща въ родното си село Вишени, което презъ въстанието бѣше немилостиво ограбено и опожарено отъ турския аскеръ, но следъ това наново възстановено съ труда и личнитъ сръдства на жителитъ му.

Поради своето мѣстоположение и величина — надъ 250 чисто български къщи — презъ младотурския режимъ Вишени стана обектъ на злокобната гръцка пропаганда, на андартскитъ въоржени банди, изпратени отъ Атина въ разпореждане на Костурския владика Каравангелисъ, и на гръцкия консулъ въ Битоля. Борбата съ тѣзи чети наложи голѣми грижи на българското население и нови жертви. И тукъ съ своята прозорливост и опитность, и съ своята смѣлость като безпогрѣшенъ стрелецъ Спиро се е проявилъ при сломяване металоманията на андартскитъ чети. Съ своята върна нова манлихера той спасява Вишени не само отъ насилственото заставяне населението да мине подъ лоното на патриаршията, но и отъ ново опожаряване на селото и отъ масово избиване на населението.

Като характеристика за тази му дейность, ще си позволя да цитирамъ едно писмо-изповѣдъ на Спиро Ив. Хаджиев до своя интименъ другаръ отъ детинство, Иванъ Аргировъ Гилевъ въ Варна.

Презъ 1908 г. следъ въстанието гръцкиятъ владика въ Костуръ, увѣренъ, че е настъпилъ удобния моментъ да застави българитъ въ селото да минатъ подъ лоното на патрика, т. е. да станатъ гъркомани, бѣше докаралъ отъ Гърция андартски чети въ негово разпореждане — всички съ месечни заплати. За сжщата целъ владиката бѣше създакъ и мрежа отъ подкупени свои тайни агенти — гъркомани, сжщо съ голѣми месечни заплати въ селата.

Единъ день били събрани въ гръцката Митрополия всички гъркомански агенти и ренегати на гръцката пропаганда отъ селата въ Костурската околия на тайно заседание, въ което присъствуваха и двамата капитани на андартскитъ чети Василисъ и Яни. Владиката Каравангелисъ упрекнулъ агентитъ си въ бездействие, като имъ казалъ заканително, че отъ тѣхъ той иска вече дѣла, а не праздни думи и донесения. Въ това събрание били извикани и калайджитъ албанци Георги и Коста, които обикаляха селата.

— Какво сакате да направимъ, Агио Геронде? — възразилъ му ренегатътъ Ристе Жаката отъ с. Шестеово.

— Ще запалите и ще изгорите с. Вишени, това омразно гнѣздо и центъръ на българщината. Искамъ да стане пепель и нищо да не остане отъ него — отвърналъ троснато владиката, и приба-

(Продължение) отъ 10 стр.)

свалятъ го отъ вагона и го отвеждатъ въ уастька, кждето му налагатъ такъвъ побой, че получава сътресение на мозъка, отъ което дълго се лѣкува, но не можа да се излѣкува, вследствие на което последва ранната му смъртъ.

Богъ да го прости, вѣчна му память.

Покойникътъ до смъртта си не престъпваше живо да се интересува за родния край. Той бѣше най-ревностниятъ членъ на македонското братство, македонодринското отѣлчение и подофицерското дружество въ гр. Пазарджикъ.

Той купуваше всички списания и брошури, занимаваше се съ македонския въпросъ, и си образуваша една много богата библиотека. Както приживе ми се изповѣдваше, единичката му мечта бѣше да види свободенъ родния си край, и да подари богатата си библиотека на читалището въ Хрупища, — центъръ на Костенарийския районъ, но уви, не можа да дочака тази радостъ.

Кирякъ Шкуртовъ.

вилъ: „Щомъ изгоримъ Вишени, българогласнитъ отъ другитъ села веднага ще се стрѣснатъ и лесно ще ги заставимъ да се откажатъ за винаги отъ българскитъ попове и даскали. Ако не направите това, нѣма да ви се плаща вече никаква заплата! . . .

„Ристе Жаката отъ Шестоево — пише Спиро Ив. Хаджиевъ — бѣше агентъ на грѣцкия владика, а едновременно и таенъ платенъ шпионинъ на турския каймакаминъ въ Костуръ. По негово предателство пострадаха много наивни българи, които бѣха заставени да станатъ и грѣкомани. Затова той и по смѣло е възразилъ на грѣцкия владика, като му казалъ:

— Агио Геронде! Българитъ въ с. Вишени сж упорити и не е лесно да извършимъ това. Ще ни избиятъ до единъ, ако отидемъ . . .

— Единъ да не останете, но трѣбва да изпълните това нареждане, надменно казалъ владиката и добавилъ: Затова ви се плаща прескжпо. Който е страхливецъ, да се махне още сега, да не го виждамъ вече. . .

„Взели решение на всѣка цена да изгорятъ Вишени. Всичко това узнахъ — пояснява Спиро — отъ единъ старъ човѣкъ отъ с. Шестоево, който следъ нѣколко дни дойде въ селото и ми даде писмо въ затворенъ пликъ, — адресирано до църковно-училищното настоятелство. Оказа се, че писмото е на Ристе Жаката. Съдържание:

„Господа Вишенци, яска като грѣкоманъ и шпионинъ, правилъ сумъ лоши работи, но на васка като добри комшии на моето село, сакамъ да ви направамъ добро. Знайте, браќа, оти утре ќе гредѣ (ще дойде) въ селото ваше аскеръ отъ Костуръ. Ќе ви тражатъ пушкитъ. Мажитъ да не се намѣрятъ во селото ви, защото ќе ве мачатъ у апсана да кажете каде е укриено оружието ви.“

„Вечерта, — продължава Спиро — събрахъ въ училището ни селянитъ, на които прочетохъ писмото. Намѣриха се наивници да му повѣрватъ. Но азъ схванахъ, че съ това писмо ни се крои нѣщо лошо и казахъ: — Това е голѣма дубара, (игра) браќа селяни! Да не се мамимъ да вѣрваме, ами да вземемъ мѣрки, та, ако селото ни бжде нападнато отъ грѣцката чета, да помнятъ синковцитъ, кога сж идвали въ Вишени. Ако дойде аскеръ, ще го посрещнемъ и изпратимъ, както му е реда, съ осулъ. Азъ научихъ, че грѣцкиятъ владика заповѣдалъ андартитъ да изгорятъ селото ни и да ни избиятъ. Затова не трѣбва да спимъ и да вѣрваме на такива писма. Тѣзи синковци по този начинъ искатъ да не сме въ село, та когато дойдатъ, да изпълнятъ по-лесно своя планъ.

По-натая въ писмото се казва: „Зажалостъ, повече отъ селянитъ сж повѣрвали на писмото на Жаката и още въ тъмно сутринята бѣха се прѣснали изъ полето и въ гората. Узнали това и предполагайки, че въ Вишени нѣма мжже, къмъ обѣдъ откъмъ Вичъ се явява грѣцката чета, прѣсва се въ верига и приближава селото.

„Щомъ се увѣрихъ въ това, извадихъ манлихерката си, препасахъ патрондаша и казахъ: „Чакайте, синковци. . . ! Заслонихъ се въ кжщи и видѣхъ, че женитъ отъ горната махала, задигнали малкитъ си деца, и бѣгатъ. Дѣдо Колю Илчовъ, чиято кжща е въ края на селото, щомъ видѣлъ, че андартитъ приближаватъ да влѣзатъ въ селото, отъ кжща на кжща вика изуменъ на всички да бѣгатъ. Доде и у насъ. Чухъ гърмежи и научихъ,

че 16 души отъ бѣгащитъ жени и мжже били избити съ залпове въ полето.

„Прехвърлихъ се въ Бакрачевата кжща, въ долния край на Вишени — тя бѣ изгорена преди възстанието презъ 1903 г. отъ турцитъ и видѣхъ, че 5 отъ бѣгащитъ жени — заловени, приказватъ съ капитана на четата. Последниятъ ги разпитвалъ, както ми съобщиха на другия день, кжде е кжщата на п. Трифонъ и тая на Спасето бакалина.

„За да не убия женитъ, залегнахъ въ Бакрачовата ливада. Още не трѣгнахъ, насочихъ пушката си и отъ първия куршумъ падна като круша, капитанътъ на четата Василиосъ. Женитъ избѣгаха. Андартитъ, които бѣха съ капитана, веднага се прѣснаха. Само секретарятъ му Георгиосъ успѣ да заеме позиция срещу мене, но щомъ си подаде главата да види какво става, съ втория си куршумъ го улучихъ въ челото и падна недалечъ отъ своя капитанъ. Съ третия куршумъ повалихъ и единъ отъ андартитъ, който бѣше сполучилъ да се добере до кжщата на Динето Голегашовъ, въ момента, когато се готвѣше да я запали съ сухи прѣчки и газъ.

„Други андартитъ бѣха приближили горния край на селото, отъ кждето се чуваха гърмежи. Тѣ се готвѣли да запалятъ крайнитъ кжщи.

„Едва тогава, другиятъ капитанъ Яни, който командуваше подпалването и изгарянето на селото ни, разбралъ положението и запиталъ загрижено: — Ти егине бре педиму? О капитаносъ то скотосанъ! (Какво става, бре момчета? Капитана го убиха! О Георгиосъ граматео пай! (И секретаря Георги убиха).

Това е чулъ Търпето Кочовъ, който билъ въ кжщата си, когато се приближавали вече да я запалятъ отъ вънъ, — пояснява въ писмото си Спиро и продължава:

„Тогава отправихъ и нему единъ куршумъ, но само раненъ е извикалъ:

— Ти егине? Ќе емена мелавосанъ! (Какво стана? И мене раниха!) Бѣгайте — извикалъ по грѣцки на андартитъ около него, които бѣха на хлули въ оградитъ на крайнитъ кжщи. „Тѣзи куршуми не сж отъ селяни. Четири пушки изгърмѣха и трима отъ насъ загинаха. Издадени сме. Въ селото има комити, ще ни избиятъ. . .“

Накрая въ писмото си Спиро Ив. Хаджиевъ казва: „Грѣцкитъ андартитъ, придружени отъ милиционери — орждия на Костурския грѣцки владика и плячкаджии, бѣха надъ 150 души. Още се падането на капитана имъ и неговия секретаръ, обаче, като посрани се прѣснаха въ бѣгство къмъ Вичъ пл., преследвани съ оружје само отъ нѣколко по смѣли вишенци. На другия день, въ мѣстността „Липчени“ и около върха Вичъ въ планината бѣха намѣрени труповетъ на повече отъ 17 души отъ тѣзи грѣцки „герои“.

Така, само съ първитъ четири изстрела на Спиро Ив. Хаджиевъ сж спасени надъ 250 кжщи отъ опожаряване въ с. Вишени, следъ като и селото е дало 9 жени и 3 мжже убити, и 7 жени ранени при обсаждането на селото отъ андартитъ а именно:

а) Убити: Василица Кочова и Кузовица Кочова (етърви), Йорговица Влашова и снаха ѝ Доста Кирякова (Киряковица), Султана Манджукова. Ката Ристовица Искирова и дъщеря ѝ Гоча, Петревица Гилева и дъщеря ѝ Сиа, Василето Марковъ, Василето Калковъ и Стоянето Никовичинъ.

6) Ранени: Петровица Искирова, Григорица Маркова, Василица Мельова и Стояница Никовичина.

Тъзи и други подробности за борбитъ въ Вишени и дейността на Спиро, като незамѣнимъ боеви стрелецъ, ми е разправялъ въ чести разговори и Иванъ Аргировъ Гилевъ, като съвременникъ и единъ отъ заслужилитъ дейци на бившата В. М. О. Р. О. въ родното му село Вишени, сега жител и членъ на Илинденската организация въ Варна.

Спиро Ив. Хаджиевъ сега е надъ 70 год. възраст, заселенъ като бѣжанецъ въ с. Троица — Преславска околия, съ 3 сина (Тома, Атанасъ и Хиралампи) и 2 дъщери (Калиопа и Славка) — всички ожениени, съ 10 внуци, които се радватъ на добро здраве. Поради дарованието му на приятенъ събеседникъ и пословичното му гостоприемство на добъръ домакинъ въ с. Троица, той сега

е всеизвестенъ въ Преславско и съседнитъ околии съ името дѣдо Спиро. И при сегашната си възраст, съ своето завидно здраве и тѣлосложение той не се е отказалъ отъ необходимия трудъ и грижи на добъръ земеделецъ. Въпрѣки всичко, проникнатъ отъ съзнанието си и дълбока въра въ историческото предопредѣление на България, не е престаналъ да мисли и се интересува за бъдещето на своя роденъ кѣтъ. Той е членъ и на Илинденската организация. При всѣка среща и писма до приятели и познати, Спиро съ увлечение разказва за преживѣлицитъ си като членъ на бившата В. М. О. Р. О. въ родното му с. Вишени. Не по-малко интересна е съ разказитъ си за всички преживѣния въ освободителната ни борба въ Костурско и неговата примѣрна съпруга баба Софка.

Хр. Настевъ

Симеонъ Стефановъ — Даскала

Роденъ къмъ 1870 г. въ с. Търновецъ Кратовско, като презъ сънь си спомня войскитъ, които сж плячкосвали селата презъ време на Освободителната война 1877 г. Поотрасналъ, той замива по гурбетъ и завършва въ София презъ 1895 год. II класъ. Връща се въ родното си село и бива назначенъ учителъ въ с. Страцинъ, следъ това въ Плешинци, Горно Кратово, а презъ 1903/4 год. се отваря училище въ родното му село и той е учителъ.

Помѣщение нѣма и неговата кѣща става училище. Стига му една стая за живѣне съ жена и две деца, а дветѣ стай сж дадени за училище. Направя чинове, купува картини по естествена история и създава и недѣлно училище и рѣдко има селянинъ, който да не знае и сега да си напише поне едно писмо.

Презъ 1905 г. сръбската пропаганда почва да прѣска луди пари, да търси и купува черни души, да посрѣбва български села. Ехъ, такива се намиратъ навсѣкжде. Съседнитъ села Оторщица, Ранковци, Дренѣкъ и други вече бѣха посърбени. Идва се къмъ Търновецъ. За голѣма тѣхна изненада тукъ намиратъ канара, о която се ризбиватъ всички опити. Кога съ увещание, кога съ заплаха учителѣтѣ пазятъ и бранятъ българството, селото си. Нито заплашванията че ще бжде направенъ на прахъ и пепелъ, нито многото сръбско злато, щедро обещавано, помагатъ. Селото се пазятъ здраво непожтнато. Не веднажъ въ селскитъ събрания чуваха даскала да казва: „българинъ съмъ се родилъ и българинъ ще си умра!“ Не веднажъ на сръбскитъ чети, които отиваха отъ Паланечката околия за единственото сръбоманско село въ Кратовско — Шалковица, биваше устроивана засада въ Търновецъ. Веднажъ дори имъ отнеха единъ откраднатъ конь, тежко раниха единъ отъ водачитъ имъ, който едва е билъ замѣкнатъ отъ другаритъ си презъ нощта.

Сръбскитъ главатарии бѣха подлудѣли отъ „твърдоглавието“ на даскала. Устройватъ му нѣколко засади, правятъ се опити да бжде подмаменъ, заловенъ и заведенъ при тѣхъ Много искали да го видятъ що за човѣкъ е, какъ така той не иска да се подчини на тѣкнитъ приноми, не иска да промѣни народността си. На 7 юний

1907 год., следъ като подкупватъ нѣкои отъ селянитъ, многобройна сръбска чета го нападна въ жилището му ноще. Сполучва да избѣга, но тежко раненъ. Запалватъ хамбара и обора му, опитватъ се да избиятъ жена му и децата му и да подпалятъ кѣщата му, но отъ селото започнаха оттукъ-отамъ да се обаждатъ селскитъ четници. И сръбската чета избѣгва. Той облѣтъ въ кърви — една рана на рамото, а китката на дѣсната му ръка напълно раздробена — стои и мисли.

Бива изпратенъ на лѣчение въ Скопие, а оттамъ въ държавна болница въ Солунъ. Всички сж се очудвали съ неговото търпение. При операциитъ не охна. Поради недоброто гледане раната ганграниясва и се налага ръката да бжде отръзана до лакътя. Презъ августъ се връща въ селото си безъ дѣсна ръка. Мѣка му бѣ — не може да пише, не може да учи децата. Неговиятъ духъ не се прекланя, не се отчайва. Почва да се учи да пише съ лѣвата ръка. До началото на новата учебна година се научава.

Презъ 1907/8 год. пакъ е учителъ въ родното си село. Сполетѣлото го нещастие не го отблѣсва отъ Организацията, напротивъ, заработва съ още по-голямъ жаръ. Сега той съ крѣвта си подпечатва дѣлото. Сърбитъ не преставатъ пристѣпватъ си за посърбяване на Търновецъ, за да могатъ оттамъ да нахлуятъ въ Кратовска околия. Но едноръжкия учителъ е на поста си. Не веднажъ бързи куриери тичатъ и намиратъ районната чета, която идва и спасява селото.

Хуриета 1908 год. Настѣва отидиъ. За мигъ мнозина се излѣгахъ и повѣрваха. Събира се орѣжието. Нечувани изтезания. Даскалтѣ е пакъ на поста си: окуражава малодушнитъ, води бърза преписка съ районнитъ чети. Не веднажъ е запозорианъ и битъ отъ турцитъ.

1912 год. Сръбскитъ войски идватъ презъ Кюстендилъ — съюзници на България за освобождаване на Македония. Даскалтѣ ги посрѣща съ отворени обятия.

Началото на месецъ ноемврий 1912 г. Селско събрание до училището (кѣщата на Даскала). Настѣхнали слушатъ какво били заповѣдали отъ общината: нѣма вече да се говори за българии, всички трѣбва да се казватъ сърби. Наказание

ще има за ония, които не се подчиняват. Всички се споглеждат, омърлушени, отчаяни. Става Даскалът и заявява.

„Дадохъ едната си ръка, ще дамъ и главата си, но ще си остана българинъ“. Всички изтърпнали отъ смѣлостта му.

Св. Никола. Даскалътъ заедно съ народнитѣ първенци биватъ затворени. Подлагатъ ги на инквизиция. Боятъ е дребна работа, връзването ръцетѣ презъ лактитѣ отзадъ и после провиране колъ и въртене до пропукване на кокалитѣ, е също стара работа, съ нея не веднажъ си служеха и некултурнитѣ турци. Сега Миланъ Йовановичъ, сръбски учителъ временно назначенъ деловоя (секретаръ на общината) измисля ново изтезание. Съблича жертвитѣ голи и ги извежда вънъ презъ мразовитата декемврийска нощъ. Тамъ стоятъ до като не се отрекатъ отъ българството си. Мнозина заплатиха съ живота си: щомъ дойде лѣтото и тѣ не можаха да изтратятъ, умръха съ проклетие на уста. Даскалътъ и тукъ изтратя. Нито боя, нито студа можаха да го накаратъ да каже спасителната дума: „сърбинъ съмъ.“

Подъ силна стража бива закаранъ въ Кратово и хвърленъ въ едно подземие. Три месеци тамъ лежи. Застѣпничеството на видни кратовци спомага за освобождаването му. Връща се въ къщи изнемошѣлъ, но все съ бодър духъ и вѣра въ справедливостта. Не е вече учителъ, отдава се на земедѣлие. Жена му работи въ полето, а той пасе добитѣка си. Учителътъ става говедаръ.

На св. Троица 1913 год. наново бива арестуванъ. Причини: българинъ е, опасенъ е. Два месеца до семейството му най-различни слухове се прѣскачатъ.

Единъ день се връща въ къщи бледъ, изпитъ, но съ огънь въ очитѣ и вѣра въ душата.

Пакъ му предлагатъ да стане сръбски учителъ. Поставенъ е подъ постоянненъ надзоръ.

1915 г. Мраченъ октомврийски день. Застаналъ съ сина си наединъ ридъ съ трепетъ той гледа какъ по шосето Крива-Паланка — Страцинъ настѣпватъ българскитѣ войски. Вечеръта пръвъ става водачъ на една рота отъ 11 пех. сливенски полкъ и ги завежда до сръбскитѣ позиции. На следния день сръбитѣ сжъ прогонени. Той е на седмото небе. Радостенъ, подмладенъ. Въ новоосвободенитѣ земи се настаняватъ тоя и оня, той — скромниятъ и твърде много заслужилъ — е забравенъ. Той е радостанъ, — онова за което работи, за което даде частъ отъ тѣлото си, лѣ кръвта си, се сбъдна. Презъ мартъ 1916 г. е назначенъ секретаръ-бирникъ въ въ Страцинъ, а въ началото на учебната 1916/17 г. учителъ въ същото село. Следъ три години той е пакъ при децата.

„Много обичамъ тѣрло съ ягнета и училище съ деца!“

По щастливъ отъ него нѣма. Заработва съ младенчески жаръ.

Но, злосчастна сѣдба на българския народъ! 1918 г. Наново се вършатъ сѣрбитѣ. За него настава мракъ. Наставатъ тежки и мъчителни дни. Всѣки день виканъ, хоканъ, битъ отъ развилѣ. Литѣ се сѣрби. Нѣкога по два-три пѣти на день извикванъ въ общината да каже къде е синъ му войникъ отъ българската войска. Да каже! Но какво да каже, когато и неговото бащинско сѣрдце е облѣто въ кръвъ по свидна рожба, за която нищо не знае! Петнадесетъ годишната му дѣщеря умира и той остава самъ съ жена си.

Не веднажъ посрѣдъ нощъ бива събужданъ отъ сръбскитѣ чети. Тѣ блѣскатъ вратата да отвори, а следъ като отвори, го биятъ защо е отворилъ — нали има заповѣдъ да не се отваря! . . .

Единъ день прибиратъ всичкитѣ му книги, занасятъ ги въ Кратово и вече не ги вижда. Намѣриха най-болното мѣсто. Ако съ удари, съ камшици, съ постояннитѣ претръсвания не можаха да го сломятъ, съ отнемането на българскитѣ книги постигнаха това. Грохналъ вече, прибира се вечеръ въ къщи, по старъ навикъ дири книга и като не намира, — той знае че нѣма да намѣри, — дълбока въздишка се открѣтва отъ измѣченитѣ му гърди. Но ни за мигъ го напушта вѣрата въ тѣржеството на правдата. У жена му настава отчаяние, тя моли да преклони глава, да каже, че е сръбинъ, да каже само на уста, а той: Не! . . .

Презъ зимата на 1933 год. заболява и на 10 априлъ склопва очи.

Склопи очи, безъ да можа да види единственото си чедо, останало въ свободна България, склопи очи безъ да види постигната свободата на своята родина, за която тѣй много работи, за която тѣй много страда и даде частъ отъ тѣлото си. И последнитѣ му думи бѣха за България, за българското! . . .

Тамъ надъ Македония днесъ се вѣе българския трицвѣтъ, родния гороръ тамъ днесъ е свободенъ, българскитѣ училища пакъ сжъ отворени и хиляди хиляди български деца учатъ родния си езикъ. Той отъ висинитѣ наблюдава и отдава хвала на Създателя. Радва се на родната свобода! . . .

Признателнитѣ му ученици укичиха съ името му новото българско училище въ с. Търновецъ.

Хвала имъ!

Младенъ С. Даскаловъ

ЯКОРУДА

Времето крачи напредъ а заедно съ него идватъ и културнитѣ придобивки. Якоруда е село заселено всрѣдъ изворитѣ на р. Мѣста —



Часть отъ Якоруда

въ „Родопитѣ“ и „Рила“. Селото брои около 5000 души жители. Центърътъ на селото е вече благоустроенъ съ доста масивни и красиви постройки, съ широки улици и модеренъ водопроводъ и електр. централа. Но намиратъ се още останали отъ старитѣ къщи на Якоруда. Красиви изгледи, въздухъ — кристално чисти. Население здраво интелигентно. Отъ паметивѣка населението на селото се прехранваше отъ продажба на катранъ, който Якорудчени разнасяха на коне изъ цѣла България. Това занятие на Якорудчени е сега доста замрѣло, поради това че повечето коли въ България сж по насто ящемъ съ желѣзни оси, които се мажатъ съ смазка. Иде денътъ когато не ще има нито



единъ катранджия. (На снимката — катранджия, който продава катранъ на селянитѣ.)



Якоруда, освенъ другитѣ придобивки, има ученическа духовна музика, съ която се гордѣе селото: съ нея се посрещатъ видни хора. Тя весели мало и голѣмо.

Фима Димитрова Нишанджиева

На 1. II. н. г. на 82 годишна възраст починала е въ гр. Кочани известната на българското население въ кочанския край баба Фима Нишанджиева, която отъ най ранната своя възраст е работила за освобождението на македонския българинъ. Смѣла и безстрашна, тя е била въ постоянна връзка съ войводитѣ Симеонъ Клиничарски, Коле Сарафски. Ефремъ Чучковъ, Никола Гулевъ, Тодоръ Александровъ и домътъ ѝ е билъ свѣрталище на четници и работници въ революционната орган.

Когато не веднажъ мжжътъ ѝ и синътъ ѝ сж попадали въ затвора, като вѣрующа християнка, тя служи литургии въ черква не само за своитѣ, но и за всички, които сж имали нещастие да бждатъ въ ржцетѣ на престѣпната власт. Презъ 1923/4 год Кочани бѣ подложено на особено жестоки преследвания отъ страна на сърбитѣ. Паметни ще останатъ за всички смѣлитѣ постѣпки, които баба Фима е предприела ведно съ гражданството за избавление на преследванитѣ, които зла участь е очаквала. Носителка на българскитѣ идеали, тя не е изпускала нито единъ случай да манифестира своитѣ родолюбиви чувства при скръбъ и радостъ за българския народъ. На 10. X. м. г.

при поклонението на македонската депутация предъ гроба на О'Бозе починалия нашъ царъ освободителъ и обединителъ направи силно впечатление на всички коливото, което бѣ поднесено за Богъ да прости. Грамадна една старинна тепсия съ диаметъръ около метъръ нарочно избранъ кочански оризъ обсипанъ цѣлъ съ захаръ бѣ поднасянъ на присъствающитѣ. Това бѣ дѣло на баба Фима, чието сърдце не можа да преболѣе тежката загуба, която цѣлиятъ български народъ понесе. Загуба, която тя не забрави дори до предсмъртния си часъ.

За славното ѝ погребение и самата природа взе участие. При великолепно пролѣтно време на първо мѣсто всрѣдъ почти цѣлото гражданство личеха официалнитѣ лица: Господинъ Никола Коларовъ, областенъ директоръ на разположение, г. околийскиятъ управителъ, кмета на града и помощника му г. г. Караколевъ и Джидровъ, окол. агрономъ г. Йовчевъ, комендантътъ на града поруч. Казанджиевъ, директорътъ на гимназията г. Гавриловъ, много чиновници и видни граждани.

Богъ да прости баба Фима. Вѣчна да бжде нейната паметъ!

Нашитѣ съболезнования къмъ опечаленитѣ.



Съдържание:

1. Къмъ г. г. абонатитѣ — Редакцията
2. Последни минути
3. Ревизионната чета въ Битолския революц. окръгъ — Христо Настевъ
4. Изъ дневника на Василь Чекаларовъ — Лазо Киселинчевъ
5. Бездомници — Ружа Мелети
6. Клетвата — К. Хр.
7. Наумъ Костовъ — Кирякъ Шкуртовъ
8. Спиро Ивановъ Хаджиевъ — Хр. Настевъ
9. Симеонъ Стефановъ — Даскала — Младенъ С. Даскаловъ
10. Якоруда
11. Фима Димитрова Нишанджиева